

Shri Raghunatha Temple MSS. Library,
JAMMU

No. २-६३
४
Title स्मार्त वस्त्रम्
Author कृष्ण द्विवेदः
Extent २ पत्र Age
Subject व्याकरण

~~स्फोटकम्~~ -
स्फोट तत्त्वम्

१६३

३ दत्ता

संज्ञा १

कावायवोधनयश्च वरवः तैश्चवावधानेनियमपदोपिनामीषोसमुदायरति नतर्धप्रययाउपपन्नायोचैनिम्योतिरवयवः संज्ञादोऽङ्गीक्रियते सनसंभवमर्थपत्रेनोपपन्नेस्यदिस्मरणफलोत्रीनसद्भावस्तावद्व
एववर्णाः नुभवसंस्कारास्तेषांरुदोः नवर्णावभवसहकारीनतएवार्थप्रतीत्युपपत्तिरित्यत आह । एवमुक्तं न संस्काररुदोः नान्यस्योर्ध्वीः स्वभावस्य विपरीता कल्पनेन स्यात्तोरतात् ८ । योयद्विषयात्तमव
जन्मः सनद्विषयास्मृतिप्रसन्नरति संस्कारस्य स्वभावः अर्थप्रयप्रसवतसो विपर्ययेत किंचयदिवर्णावभवजनिनः संस्काररुदोः नान्यस्योर्ध्वीः धियमादध्याजदासर्वोपिजनोय किंचिदेकमर्थमनुभूयसर्वजाती
यादिसतिप्रसङ्गः तथाचद्वितीयादीकावावस्थितिप्रियाः । भावनापश्चात्तः संस्कारस्य स्यात्तारकावभवोचरस्मृतिजननादयत्र सा मध्योद्वर्णानात्रिगतावभवजनिनः संस्कारः करोति स्मृतिरत गति ।
एतेन प्रमेकवर्णावभवजनिन संस्काररुदेन तावद्वर्णागोचरेका समुदायस्वरूपा स्मृतिजन्यते सा चान्नवर्णासगता र्थ धियमादध्याजदासर्वोपिजनोय किंचिदेकमर्थमनुभूयसर्वजाती
जननशक्ति कल्पनमिति वाच्यम् शाक्तावपि शाक्तिकल्पनायावद्वादिशक्तावपि शाक्तिकल्पनेन तवस्थादृष्टाप्रसङ्गः किंचयथा स्मृतिलक्षणकार्या न्यथा उपपत्तिकल्पिता संस्कारा ल्या शाक्तिनात्रः कर्तारो कल्पते
किंतु प्रामाण्यनिरास्य तिलक्षणसमवेतनेनैव तथा र्थप्रत्यया उपपत्तिकल्पितार्थप्रत्ययजननशक्तिस्तत्त्वव्यात्मनिकल्पितं पुनरेतत् पुनरतदस्य स्मृतिजननशक्तौ नचात्मयैवास्ति यमिति वाच्यम् एकै
कवर्णावभवस्य विषयस्मृतिजननशक्तिरेकार्थप्रत्ययजननशक्तिश्चापरेतिकल्पनागोरवप्रसङ्गात् किञ्चादिदृष्टितेन तदधिष्ठानभूते चिदात्मनितामङ्गीकृतं तावताप्यागतमस्मदीयेपक्षीति नो विवादः न
नुयेयथा स्ववर्णो रादिताः संस्कारास्ते भूयति तिलवर्णाविषयमेवधारणं प्रसवते तथाचैकस्मृतिसमारोहिलो वर्णाग्र्यस्य वाचकारितिनौरवं न च स्वभाव विषयसंस्कारादिसंस्काराणां विजातीयो मादने सजा
नीयावेत्ता न स्वीयुचने किंवा नेकविषयमेक स्मृतौ नाष्टः रदमेकमिदमेकमित्येकैकविषयकावभवदया द्वाविति बुद्धिरुदेति सा च तदवभवदयजनिन संस्काराभावेव जन्मते । तदुक्तं भट्टपादैः सर्वेषु चेतदर्थ
प्रमानसं सर्ववैदिनाम् इह स मुच्यमाने क्रमज्ञाने प्रसस्यति ५ न चेतदभ्युपेयत क्रम इह पुनैवदि शातादिरूपजायेत तत्त्वप्रत्ययदर्शनमिति । नात्राः तच्च द्वाभ्यां रावनेक विषयकेक स्मृतौ संस्काराणां मनायावेत्ता
दर्शनान्न तथाचैकशः प्रमेकस्मृतिजननकल्पेभिलिखतां संस्काराणां मनेकवर्णागोचरेकस्मृतिजननकल्पेन विरुध्यते इह चेन्न संस्कारास्मृतरागवपेक्षः स्मरणकथलं चत्तरादयश्च तत्रिरपेक्षा आले चनकर
लं प्रामाण्येन संस्कारसाधेताच्चत्तरादयस्मृति नैवेकस्मृत्युपास्तवर्णावाचकत्वेन हीहीनरतिसरोऽस्मृतिरूपमस्मरण नियमाभावात्तदक्रमविपरीतक्रममाभाविषोषानस्यादिनिवाच्यम् यावत्प्रोयाद्व्योभ्यार्थः
प्रतीयेतावतां तादृशा नो चार्थवदो धकाङ्गीकारोत्तरात्क्रमः । यावत्प्रोयाद्व्योभ्यार्थप्रतिपादेन वर्णाः प्रज्ञानसामर्थ्यात्तेनार्थेवावो धकारति ॥ यादृशरामनेकवर्णाः क्रमिकाश्च मुक्ते क्रमसा
उपक्षीयावर्षीचरैर्षवर्णाधुंकेवापर्ववर्णाता नोत्रमन्त्रेनरवर्णातामेव सर्ववर्णोच्चारणान्तरात्तदोच्चारणं वा एवंचयथा क्रमादुपेक्षितपविपीलिकापङ्क्ति बुद्धिमादो हति तथा क्रमाव
रेधियवर्णापद बुद्धिमादो हति तथाच यद्यपि साधारण लक्षणैकप्रतीतिवर्तिनां विशेषस्तथापि योग्यविषयैरक्रममाभिव्यक्तौ यत्तया क्रमावापितानामस्येव विशेषस्तथा नित्यानां च विषयानेच
क्रमोनास्त्ववास्तवः क्रमो नियामकः सतो उपलब्धिनिमित्तोऽस्मिन्वावेदोऽकृतः क्रमः ॥ ५ । वर्णाकानि विभूतकालो देशतस्मन्वास्तवः क्रमो नियामकः सतो मात्रेण तदङ्गीकारेति प्रसङ्ग इति प्रतिपत्त्युप
धिकोयमङ्गीकार्यः सावेदकास्मृतिरूपजनस्तद्विषयमेकस्मृत्युपास्तवर्णावाचकत्वेन हीहीनरतिसरोऽस्मृतिरूपमस्मरण नियमाभावात्तदक्रमविपरीतक्रममाभिव्यक्तौ नां न कश्चिद्विशेषरति ननु सर्ववर्णावभवोः क्रमावस्तत्त्वमेव तथा वर्णावपेक्षे कस्मृतिस
नारो हेतुप्रमाणिकः क्रमः श्रीकृष्णः तथाचाङ्गीमीमांसावार्तिककारमिश्राः । परावधारणायान्तरात्तद्विषयः क्रमस्यातिरिक्तस्वरूपाकाङ्क्षातिस्मृतीति १३ । न केवलमर्थप्रत्ययपदेकपदमि
तिवपदेशनिमित्तकिंच क्रमादयो धीयर्थः तत्ररसः स रश्म्यक्रमः करः करंजरश्म्यनातिरिक्तत्वे रदृशवृत्तिरश्म्यः सारगमागतानेकीति वाक्यम् परमेवोमिति क्रमः १४ । रश्म्यमीति रदृशभेद
सीति पाणिनिस्मृतिः तथाच सदीव भवपदस्य तोविशेषकः तथाचाङ्गीयरीकारारमिश्राः अपि अर्थप्रत्ययकारणत्वेन वर्णावाचकत्वेन हीहीनरतिसरोऽस्मृतिरूपमस्मरण नियमाभावात्तदक्रमविपरीतक्रममाभिव्यक्तौ नां न कश्चिद्विशेषरति ननु सर्ववर्णावभवोः क्रमावस्तत्त्वमेव तथा वर्णावपेक्षे कस्मृतिस
भक्तिरमादोऽङ्गीक्रियते स्मृतिगोचराः गोचरोऽवभवोऽस्यास्तत्त्वमस्ति जनस्तथा ॥ १५ । रश्म्येव सर्ववर्णावभवजन्मा तावद्वर्णाविषयिण्येका स्मृतिः सर्ववर्णावभवानेव न गोचरायति क्रमोऽङ्गीक्रियते एवंचयथा
चीनावभवोपाधिकोपि क्रमस्य मातेषु वर्णेषु न विशेषकरति न तावद्वर्णासमुदायस्य मध्यमोपपन्नेन्यथापपत्तिरिति ननु प्राभाकरमतेऽवभवोः स्वप्रकाशरतिरक्रमः स्मृतौ भासते सत्ये न हि ताने
स्वप्रकाशमिति तत्रोपि तत्त्वमस्या स्वरूपतादविषयताच्च अथ स्मृतपविषयातिरिक्तमाशयः स्मृतीति चेत्तानेव तत्त्वमप्येव दङ्गीकृतं तेन वयं त्रिषु प्रतीतिप्रत्ययवादिना न च ते रपि तानक्रमः स्वप्रकाशः ।

वेदनिर्णयः

[illegible]

नास्त
चन्द्रव
येप्राच

